

SZTUKA KONSERWACJI I RESTAURACJI THE ART OF CONSERVATION AND RESTORATION

Red. Iwona Szmelter i Monika Jadzińska, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Rzeczpospolita SA, Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i Krakowie, Warszawa 2007

Publikacja, opatrzona podtytułem *Cesare Brandi (1906-1988), jego myśl i debata o dziedzictwie. Sztuka konserwacji-restauracji w Polsce*, zawiera pełny zestaw wystąpień wygłoszonych podczas konferencji o tym samym tytule, która odbyła się w Oranżerii Muzeum Pałacu w Wilanowie 5-6 października 2007 r. Trafila ona w ręce czytelników w dniu otwarcia konferencji. Zarejestrowała zatem to ważne wydarzenie, łączące teoretyczny i praktyczny dorobek polskich i europejskich konserwatorów, a równocześnie wpisała się w szeroko obchodzone na świecie stulecie urodzin wielkiego Włocha, omawiając jego dokonania i ich znaczenie dla współczesnej ochrony dziedzictwa kultury.

Książka składa się z czterech głównych części poświęconych różnym aspektom konserwacji-restauracji, a otwiera ją wprowadzenie autorstwa prof. Iwony Szmelter, zapowiadające tematykę podejmowaną podczas konferencji i w towarzyszącej jej publikacji.

Blok siedmiu referatów, zebranych pod wspólnym tytułem „Myśl Cesare Brandiego a debata o dziedzictwie dóbr kultury”, jest próbą dokonania swoistego

obrachunku, analizy roli, jaką odegrała na przestrzeni dziesięcioleci polskiej konserwacji-restauracji koncepcja Cesare Brandiego. Autorzy artykułów dokonują analizy źródeł teorii Brandiego, głęboko umocowanej w tradycji filozofii europejskiej, w którą wpisują się Platon, Kant, Hegel, Husserl, Bergson i wielu innych znakomitych myślicieli. Podejmują także tematykę wpływu tej teorii i jej odniesień do praktyki konserwatorskiej ostatniego pięćdziesięciolecia oraz do złożonej, wieloaspektowej problematyki sztuki współczesnej.

W tej części książki Giuseppe Basile pisze o Cesare Brandim; Wojciech Kurpik – o istocie restauracji; Andrzej Tomaszewski odnajduje źródła teorii i oddziaływania włoskiej szkoły restauracji; Władysław Zalewski pisze o współczesnych rozwiązaniach estetycznych stosowanych w konserwacji malowideł ściennych w świetle założeń przyjętych przez Cesare Brandiego; Iwona Szmelter analizuje aktualne znaczenie koncepcji Brandiego w odniesieniu do takich wartości, jak: patyna, wartość dawności, kryteria wyboru programu konserwatorskiego, a także znaczenie dla spuścizny sztuki nowoczesnej; Monika Jadzińska porusza problem autentyzmu w konserwacji-restauracji w świetle teorii Brandiego; przedmiotem zainteresowania Janusza Krawczyka jest rzeczona teoria jako przedmiot refleksji historyczno-konserwatorskiej.

Następny blok, zatytułowany „*Pluribus unum; konserwacja-restauracja – nauka i sztuka a społeczeństwo*”, stanowi przede wszystkim próbę skatalogowania i podsumowania najważniejszych problemów i wyzwań współczesności, za jakie uznać można najnowsze zdobycze technik badawczych i konserwatorskich oraz

poszukiwanie nowych form komunikacji ze społeczeństwem i nowych form ochrony dziedzictwa. Otwiera go Dusan C. Sulik z Getty Conservation Institute artykułem poświęconym jedności konserwacji jako nauki i sztuki. Aktualnymi metodami badań dzieł sztuki oraz programowaniem prac konserwatorsko-restauratorskich zajmuje się Elżbieta Basiul, a Grażyna Korpala omawia estetyczną sytuację dzieła sztuki w konserwacji-restauracji. Zagadnieniom z dziedziny fizyki, sprzyjającym współczesnemu rozwojowi metod badawczych, które są użyteczne w postępowaniu konserwatorskim poświęca swój artykuł Jan Marczał. Projektowanie konserwatorskie jako platforma porozumienia między konserwatorem a użytkownikiem jest tematem tekstu Mieczysława Steca. Ten blok zamyka artykuł Bogumiły J. Rouby dotyczący teorii Cesare Brandiego rozważanej w kontekście uwarunkowań społecznych polskiej ochrony, konserwacji i restauracji zabytków.

W kolejnej części znalazły się opracowania odnoszące się zarówno do 60-letniej historii i teraźniejszości trzech polskich szkół konserwatorskich, które zapewniają wykształcenie na poziomie akademickim. Artykuły przybliżają postaci współczesnych Brandiemu wielkich twórców polskich akademickich ośrodków konserwatorskich: Bohdana Marconiego, Leonarda Torwirta oraz Józefa Dutkiewicza, których sposób myślenia ukształtował podstawy polskiej szkoły konserwacji i restauracji. Artykuły zostały zebrane pod wspólnym tytułem „Polska sztuka konserwacji-restauracji – historia i współczesność”. Przedstawiają narodziny i rozwój unikatowej koncepcji edukacji konserwatorskiej, opartej na integralnym połączeniu sztuki i nauki,

oraz ewolucję polskich szkół od początkowej konkurencji do dzisiejszej ścisłej współpracy.

W tej części Iwona Szmelter przedstawia miejsce, jakie upatrywał Bohdan Marconi dla sztuki konserwacji w interdyscyplinarnym modelu sztuki i nauki. Jerzy Nowosielski omawia osiągnięcia Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Grażyna Korpala – Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, a Jadwiga Łukaszewicz – toruńskiej szkoły konserwacji zabytków. Maria Ostaszewska przybliży postać i dokonania Józefa Edwarda Dutkiewicza, a Józef Flik – Leonarda Torwirta. Zagadnieniom konserwacji-restauracji poświęcony jest artykuł Haliny Rosy.

Ostatni blok zawiera 6 opracowań, z których każde podejmuje kwestie teorii konserwacji i restauracji w powiązaniu z konkretnym przypadkiem, grupą obiektów, działalnością zespołu ludzi. Zebrane zostały pod wspólnym tytułem „Relacje teorii z podejmowaniem decyzji i praktyką konserwacji-restauracji”. Współautorki pierwszego z nich – Jolanta Korcz, Elżbieta Szmit-Naud, Bogumiła J. Rouba – na przykładzie projektu konserwatorskiego dla toruńskiej katedry wskazują na konieczność kompleksowego traktowania zabytku i jego historycznych nawarstwień. Wybrane projekty badawczo-konserwatorskie zrealizowane przez pedagogów Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie prezentuje Joanna Czernichowska. O kompleksowych, nietypowych pracach przy dekoracjach ściennych i pojawiających się problemach decyzyjnych pisze Andrzej Mazur, a Marzena Ciechańska zastanawia się, czy

dekoracje ścienne na papierze we wnętrzach zabytkowych należy podczas ich restauracji traktować jako podmiot czy element całości. Jej artykuł stanowi zatem dywagację na temat sztuki kompromisu. Co dzieje się z dziełem sztuki i zabytkiem, którego konserwacja przyniosła nowe odkrycia i jak to wpływa na przebieg prac restauratorskich – zastanawia się Andrzej Koss. Daje na to pytanie odpowiedzi nawiązujące do współczesnych technologii. Artykuł Marcina Kozarzewskiego i Przemysława Gorka, traktujący o Refektarzu Konwentu i Wielkim Refektarzu na Zamku w Malborku w 100 lat po pracach Konrada Steinbrechta, stanowi nobilitację tego poprzedniego procesu restauracji.

Myśl Cesare Brandiego przeniknęła do Polski stosunkowo szybko, mimo że pełnego polskiego tłumaczenia i wydania jego „Teorii restauracji” dokonano dopiero w 2006 r. Koncepcja Brandiego trafiła u nas na szczególnie podatny grunt, zbiegała się bowiem z duchem polskiej konserwacji, traktującej ochronę zabytków jako patriotyczny obowiązek, a pracy konserwatora nadającej rangę szczególnego rodzaju misji. Najmniej odniesień znalazła w konserwacji zabytków architektury, które według Brandiego powinny być traktowane tak samo, jak inne dzieła sztuki. Wynikało to, i pozostaje nadal aktualne, z niedostatków kształcenia w tej dyscyplinie.

Warszawska debata, poprzez przywołanie wielu wątków teoretycznych i doświadczeń praktycznych, stała się ważnym wydarzeniem. Była pierwszą na tak szeroką skalę próbą dokonania podsumowania czasu „przed” i „po” transformacji ustrojowej, analizy, refleksji, zasygnalizowania zjawisk społecznych znaczących dla ochrony dziedzictwa kultury.

Publikacja utrwala to znaczące wydarzenie. Zebrane w niej teksty stanowią zapis świadomych dokonań, ale i trudnej dzisiejszej sytuacji w ochronie dziedzictwa kultury. Patologie, będące pochodnymi braku procedur chroniących jakość prac konserwatorsko-restauratorskich, dostatecznej ochrony zawodu, niesystematycznej i złej dystrybucji środków na ochronę, a przede wszystkim braku zorganizowanej, codziennej profilaktyki, przyczyniają się do wyniszczania naszych zabytków. Decydują one o dramatycznej, ciągle rosnącej przepaści między teorią a praktyką. Klarowne koncepcje Brandiego, odnoszące się do potrzeby ochrony potencjalnej jedności dzieła, jego autentyczności, wartości historycznych i estetycznych, bywają zaprzepaszczane w starciu z rzeczywistością przetargów, drapieżnym kapitalizmem, interesami producentów materiałów budowlanych i modą na masowe „odnawianie zabytków”.

Wszystkie artykuły prezentują doświadczenia i dojrzałe

przemyslenia ich autorów, w zdecydowanej większości praktyków konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki. Podobnie jak teoria Cesare Brandiego powstała w bezpośrednim związku z doświadczeniami płynącymi z praktyki, tak i prezentowane w książce materiały są świadectwem nierozzerwalności sztuki konserwacji-restauracji i nauki, która z jednej strony czerpie z aparatu badawczego i doświadczeń wielu dyscyplin, z drugiej jednak pozostaje nauką samoistną, budowaną z cegiełek wiedzy pozyskiwanych z każdego poddawanego opracowaniu dzieła. Tak jak współczesna medycyna nie może się obyć bez chemii, fizyki, informatyki, lecz jej istotę tworzy wiedza płynąca z kontaktu lekarza z pacjentem, tak i teoria konserwacji-restauracji rodzi się z jej praktycznych doświadczeń. Jest ważne, by doświadczenia te gromadzić, budując wielopłaszczyznową wiedzę, sprawnie przekazywaną dalej wszystkim, którzy wpływają na losy zabytków – ważnego składnika dziedzictwa naszej kultury.

Na koniec ostatnia refleksja... Inicjatywa i niespożyta energia prof. Iwony Szmelter, wielka sprawność organizacyjna prof. Andrzeja Kossa, wysiłek Magdaleny Kijanko, Moniki Jądzińskiej i wielu innych osób, doprowadziły do wydarzenia na niespotykaną skalę, na które złożyły się: konferencja, wystawa, spotkania towarzyszące, wydanie omawianej publikacji. Stało się jednak jeszcze coś ważnego – pasja, z jaką prof. Iwona Szmelter najpierw pilotowała tłumaczenie „Teorii restauracji”, a potem starała się dotrzeć z nią do naszej konserwatorskiej społeczności, sprawiła, że w ciągu ostatniego roku w Polsce miało miejsce „wielkie czytanie” Cesare Brandiego. Sposób, w jaki została zadana ta obowiązkowa lektura, ale i odpowiedź środowiska polskich konserwatorów-restauratorów, które podjęło wyzwanie, budzi uznanie, wielką radość i nadzieję na przyszłość.

A owo wielkie, wspólne czytanie jest wartością samą w sobie!

SZTUKA KONSERWACJI I RESTAURACJI (THE ART OF CONSERVATION AND RESTORATION)

Ed. by Iwona Szmelter and Monika Jądzińska. Publisher: Przedsiębiorstwo Wydawnicze Rzeczypospolita SA. Co-publisher: Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i Krakowie, Warszawa 2007

This publication, with the subtitle: Cesare Brandi (1906-1988), jego myśl i debata o dziedzictwie. Sztuka konserwacji-restauracji w Polsce (Cesare Brandi /1906-1988/, His Thought and the Heritage Debate. Art of Conservation-Restoration in Poland), contains opinions presented at a conference held under the same title at the Museum Palace Orangerie in Wilanow on 5-6 October 2007.

The collection documents an important event and considers the theoretical and practical achievements of Polish and European conservators; at the same time, it is part of the worldwide celebrations of the hundredth anniversary of the birth of the eminent Italian scholar, and discusses his accomplishments and their significance for the contemporary protection of the cultural heritage.

The four parts of the book deal with various aspects of conservation-restoration, introduced by Prof. Iwona Szmelter. The authors of the first part analyse the role played in Polish conservation-restoration by the conceptions launched by Cesare Brandi. The second group of articles considers contemporary problems and challenges, which include, i. a. modern research and conservation techniques, new forms of heritage

protection, and innovative forms of communication with society as regards this particular domain. Successive material pertain to the past and present of Polish conservation-restoration and the outstanding authors of Polish

academic conservation centres, Brandi's contemporaries. The final part delves into essential conservation theories and their references to praxis – concrete cases, complexes of monuments, and the activity of teams of experts.

The presented studies testify to the close connections between conservation-restoration and assorted disciplines of the arts, exerting a prominent impact on the further fate of historical monuments.

INFORMACJA O PRENUMERACIE

Prenumeratę „Ochrony Zabytków” można zamówić za pośrednictwem:

■ 1. RUCH SA

Informacji o warunkach prenumeraty i sposobie zamawiania udziela „RUCH” SA Oddział Krajowej Dystrybucji Prasy, 01-248 Warszawa, ul. Jana Kazimierza 31/33; tel. (0 22) 532 87 31, 532 88 20, 532 88 16, fax (0 22) 532 87 32; www.ruch.pol.pl, prenumerata@okdp.ruch.com.pl

■ 2. Firma AMOS

01-785 Warszawa, ul. Broniewskiego 8a; tel. (0 22) 639 73 67; biuro@amos.waw.pl

■ 3. GARMOND PRESS SA

01-106 Warszawa, ul. Nakielska 3; tel./fax (0 22) 836 69 21; prenwarszawa@garmond.com.pl

■ 4. INMEDIO Sp. z o.o.

90-446 Łódź, ul. Kościuszki 132; tel./fax (0 42) 636 44 47; prenumerata@inmedio.com.pl

■ 5. KOLPORTER SA

05-080 Izabelin, Mościska, ul. Bakaliowa 3; tel. (0 22) 355 05 65(66), fax (0 22) 355 05 67(68); prasowa.sc@kolporter.com.pl

Wydawnictwa Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków do nabycia w siedzibie przy ul. Kopernika 36/40, 00-328 Warszawa, pok. 143, w godz. 9.00-15.00.

Zamówienia można także składać telefonicznie: (022) 826 93 52, za pośrednictwem poczty elektronicznej: wydawnictwa@kobidz.pl. Spis dostępnych publikacji na stronie internetowej: www.kobidz.pl